

fuldstændig rimeligt, at forfatteren har afleveret sit arbejde i den foreliggende form som specialeopgave, men som bogudgivelse er formen ikke tilfredsstillende. Bogen falder mellem to stole. Den kan ikke opfylde det opstillede formål, fordi den handler om noget andet, og det den handler om: Hvordan besidderne af et gods kompleks tjente deres penge, og hvad de brugte dem til, behandler den kun overfladisk, fordi den stort set begrænser sig til 1. trin i den historiske undersøgelse: Tilvejebringelsen og registreringen af et empirisk materiale, men ikke foretager en videregående analyse og søger at skabe et sammenhængende billede. Hvis forfatteren havde stykket sine oplysninger sammen til en kronologisk disponeret fremstilling, havde han kunnet tegne et billede af godsdrift og investeringsmønster som to i sig selv sammenhængende udviklingsforløb. Det havde været så meget mere nærliggende, som udviklingen helt tydeligt følger langtidskonjunkturerne med klare vendepunkter 1875 og 1890/95, således at perioden 1850-1915 uden vanskelighed kan inddeles i tre faser: 1850-75, 1875-1890/95 og 1890/95-1915.

Jens Christensens bog er bestemt ikke uden interesse, men den er på grund af sin ufærdige form ikke nær så god, som den med et ikke urimelig stort merarbejde kunne være blevet.

Jørgen Fink

Jørgen Würtz Sørensen: *Rejsen til Amerikas Zion*. Den danske mormonudvandring før århundredeskiftet, (Fenre, Ålborg 1985). 120 s., ill., 85.- kr.

Denne lille bog er den længe ønskede saglige beskrivelse af mormonerne i Danmark og deres »hjemkomst« til Zion, dvs. Utah i USA. Jørgen Würtz Sørensen er hverken mormon eller anti-

mormon og ser forskningen i mormonhistorien først og fremmest som en del af den nyere social- og bevidsthedshistorie. Den voldsomme konfrontation mellem mormonerne og den mere »almindelige« befolkning kan nemlig ses som en sammenhæng mellem sociale vilkår og folks bevidsthed (s. 113). Würtz' stræben efter saglighed har dog medført nogle i og for sig unødvendige skævheder, som anmelderen vil komme tilbage til.

Würtz påpeger, at mormonernes historie i den danske historieforskning har været et overset eller lidet beagtet kapitel. Han kommer vist ikke rigtig med en forklaring om hvorfor, men for mig at se, skyldes det to faktorer. Den rent tekniske årsag er, at mormonudvandringen ligger så tidligt dvs. i 1850'erne og 60'erne. Det er nemlig først med udvandrerloven fra 1868, at vi får et større kilde-materiale bl.a. politiets udvandrerprotokoller. Derfor starter forskningen sine undersøgelser efter dette tidspunkt, kraftig understøttet af, at den almindelige udvandring også først rigtig tog fat i 1870'erne. Den anden årsag ligger indirekte i det religiøse aspekt. Det er først i de allersidste årtier, at den religiøse bevægelse har fået forskningens bevågenhed. Så er det nærliggende, at grundtvigianismen og nu Indre Mission pga. deres større tilhængerskare har fået en højere prioritet, siden de fleste mormoner ifølge sagens dvs. lærens natur bor i Utah og ikke længere i Danmark.

Würtz' bog falder i to lige store dele, nemlig beskrivelsen af mormonernes kår i Danmark og i Amerika. Det er desværre en skævert i forhold til bogens titel og det endog på to plan, både mhp. det geografiske og det kronologiske, siden den danske første halvdel næsten udelukkende dækker årene 1850 til 1853. Det er en for alle parter ærgerlig lapsus.

Bogen fortæller meget fængslende og

som sagt sobert mormonernes historie fra de første missionærers ankomst til Danmark/Skandinavien. Straks fra starten mødte mormonlæren både begejstret sym- og antipati i den danske befolkning, hovedsageligt fra de allerfattigste. Denne tro tilgodeså jo netop deres behov, at det hele nemlig ville ende godt og i særdeleshed endnu på denne jord («de sidste dages hellige», der ville blive frelst af Jesus) koblet sammen med, at alle mormoner skulle samles i deres Zion, der fra sidst i 1840'erne var området omkring saltsøen i det nuværende Utah. For at samle de sidste dages hellige blev det et velgennemorganiseret udvandringsforetagende med lån til de mange fattige, således at der var både religiøse og materielle grunde for emigrationen. Mormonmissionærene var dengang meget aggressive, og dette koblet sammen med den uhyrlighed, som tilladelse af og opfordring til flerkoneriet var, medførte, at der til tider blussede meget kraftige antimormoniske bevægelser op, lige så fanatiske som mormonerne selv og ligeså fanatiske som de jævnlige jødeforfølgelser. Würtz forklarer antimormonismens heftighed med den almindelige sociale uro i 1850'erne. Det er bestemt rigtig, men jeg synes, at han mangler at forklare det paradoksale i, at nogle af de laveste klasser bliver så gevaldigt tiltrukket af læren og andre ligeså gevaldigt afskrækket. Indledningsvis nævnte jeg, at Würtz' stræben efter saglighed medfører et par uheldige skævheder. Den ene er hans dvælen i 1850-53 begivenheder i Danmark, dvs. mormonforfølgelserne i København og Ålborg, uden at han kommer med en forklaring på denne bevidsthedsmæssige konfrontation af socialt set ligestillede folk. Den anden skyldes, at Würtz ikke fortæller ret meget om mormonlærens indhold, og flerkoneriet er – hvis ikke kuriøs så – i hvertfald helt uforståelig. Det meste af

antimormonismen i Danmark i 1850'erne, altså i bogens første halvdel, forklarer Würtz ved dette moment. Først s. 84 ved behandlingen af de voldsomme reaktioner i USA, kommer en kort redegørelse ligesom tilfældigt dumpende. Jeg forstår godt Würtz' tilbageholdenhed over for lærens indhold, men en saglig beskrivelse af den, samt tilhængernes strategi og leveform i begyndelsen af bogen ville bestemt have været mulig og af det gode. (Det undrede mig f.eks. at mormonerne blandt madvarerne udleverede kaffe og te (s. 59) til deres tilhængere på sejlturen over atlanten. Stimulerende drikke mm. er jo ellers forbudt).

Bogen afsluttes med en meget nyttig præsentation af kilder og litteratur til mormonernes historie. Og Würtz' objektive fremstilling er forfriskende og behagelig i forhold til den ellers meget pro- eller contrafarvede litteratur. I det hele taget er det en spændende og også forskningsmæssigt lødig fremstilling, hvad min kritiske redegørelse måske ikke lod fyldestgørende skinne igennem.

Gerda Bonderup

Hans Chr. Bjerg: *Poul Løwenørn 1751-1826. Farvandssikringens organisator i Danmark.* (Farvandsdirektoratet, 1984). 223 s., 121,- kr.

I 1784 blev det danske søkortarkiv oprettet, og hermed var grundlaget skabt for vor tids Farvandsdirektorat, der fejrer 200 års dagen med at udsende en biografi over skaberen – kommandør Poul Løwenørn (1751-1826).

Naturligvis er de ydre rammer for Løwenørns virke velkendte fra bl.a. de forskellige udgaver af Biografisk Leksikon, men her præsenteres meget nyt.

Grundlaget er forfatterens meget omfattende arkivstudier foruden Løwenørns publicerede værker. Løwenørn blev udsendt som søofficer, men viste hurtigt interesse for ikke blot viden-